

Krzysztof Pol

Adwokaci polscy w drodze do niepodległości (1914-1918)

Palestra 48/11-12(551-552), 71-80

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ADWOKACI POLSCY W DRODZE DO NIEPODLEGŁOŚCI (1914–1918)

Zamach w Sarajewie 28 czerwca 1914 r. na arcyksięcia austriackiego Franciszka Ferdynanda i jego żonę był bezpośrednią przyczyną konfliktu wynikającego z głębokich, a wówczas zaostzonych sprzeczności między mocarstwami. Europa podzieliła się na dwa bloki militarne: państw Ententy (Rosja, Francja, Wielka Brytania) i państw centralnych (Niemcy, Austria). Polacy znaleźli się w armiach państw zaborczych. Do armii austriackiej powołano ok. 1,4 mln ludności polskiej, do niemieckiej – 800 tys., do rosyjskiej – 1,2 mln, a więc łącznie – ok. 3,4 mln¹.

I wojna światowa miała być krótkotrwała: tak zapowiadali teoretycy, tak obliczali swój plan zaczepny Niemcy. Ale plan ten doznał zupełnego niepowodzenia: Francja nie została pobita. Rosja zmobilizowała się, nim napłynęły armie niemieckie – zamiast jednej po drugiej wojen na zachodzie i wschodzie, nastąpiła wojna Austro-Niemiec na wszystkich jednocześnie frontach.

Opinia polska w dobie wielkiej wojny światowej podzielona była na trzy zasadnicze odczasy. Pierwszym z nich był obóz Narodowej Demokracji i grup konserwatywnych: wypowiedział się on początkowo za Rosją, utworzył Komitet Narodowy w Warszawie, potem w Petersburgu, wewnątrz kraju zaś, reprezentowany był w okresie panowania okupacji przez koło międzypartyjne i jego program bierności czyli tzw. „pasywizmu”.

Drugi obóz od początku wojny stał po stronie Austrii, a z biegiem wypadków zgodził się na współpracę z obu państwami centralnymi i ze stworzonym przez nie surogatem państwowości: byli to konserwatyści i demokraci Galicji, część konserwatystów Królestwa oraz ugrupowania inteligencji złączone w Lidze Państwowości Polskiej – czyli tzw. „aktywiści”.

Trzecim wreszcie był obóz niepodległościowy, sprzymierzony w pierwszym okresie z aktywistami, reprezentowany w Naczelnym Komitecie Narodowym: stanowili go zwolennicy J. Piłsudskiego, Legioniści, Peowiaci oraz znaczna część grup

¹ *Zarys historii Polski* (pod red. J. Tazbira), Warszawa 1980, s. 574 i n.

i stronnictw ludowych i narodowo-socjalistycznych. Z biegiem czasu obóz ten przeciwstawiał się coraz mocniej aktywizmowi, odrywając od NKN, tworząc w Królestwie Centralny Komitet Narodowy, obejmując po aresztowaniu Piłsudskiego kierownictwo polityczne P.O.W.²

W chwili wybuchu wojny adwokatura polska była zorganizowana w co najmniej trzy różne systemy ustrojowe. W Prusach i Austrii zasady organizacyjne były w ogólnym zarysie nowoczesne, oparte o daleko posunięte samorządy zawodowe. Po wprowadzeniu norm uzupełniających i przejściowych można było ustawy o adwokaturze obowiązujące w tych państwach w zasadzie zaadaptować do warunków w przyszłej niepodległej Polsce. W b. zaborze pruskim zachodziła jeszcze konieczność zasadniczego odgermanizowania adwokatury i jej samorządu. Nie było to konieczne w b. zaborze austriackim, bo tam adwokatura i jej samorząd miały charakter polski. W b. zaborze rosyjskim organizacja adwokatury była dostosowana do rosyjskiej ustawy z 1864 r., jednakże w okręgach sądowych, jakie przypadły Polsce, nie było zorganizowanego samorządu adwokackiego. Dlatego też zachodziła tu konieczność dokonania głębiej sięgających zmian organizacyjnych³.

Jedyną próbą zespolenia całej adwokatury polskiej, podjętą przed wybuchem I wojny światowej był zwołany przez powstały we Lwowie w 1911 r. Związek Adwokatów Polskich – pierwszy Ogólny Zjazd Adwokatów Polaków. Zjazd ten odbył się we Lwowie w czerwcu 1914 r., a więc w przeddzień wybuchu wojny⁴.

Wybuch wojny był niedającym się opisać wstrząsem dla rozdartego na trzy części i przez sto lat z górą pozbawionego wolności i własnej państwowości narodu polskiego. Uwikłanie się trzech państw zaborczych w wojnę rodziło coraz większe nadzieje na odzyskanie niepodległości.

Dla adwokatury sytuacja ta stworzyła zarazem niepowtarzalną szansę – odegrania roli państwowotwórczej w zakresie zorganizowania wymiaru sprawiedliwości w przyszłej odrodzonej Polsce. Ta dziejowa rola – zaszczyt kładzenia podwalin pod gmach polskiego wymiaru sprawiedliwości – przypadła w szczególnym udziale adwokaturze warszawskiej. W oparciu o prace w warszawskim Towarzystwie Prawniczym, już bowiem w 1914 r. podjęto pierwsze kroki, zmierzające do organizowania władz prawniczych, ale zmienne losy wojny pozwoliły przystąpić do tych prac w lipcu 1915 r.⁵

5 sierpnia 1915 r., gdy w ślad za ustępującymi wojskami rosyjskimi wkroczyły do Warszawy oddziały niemieckie, powstały samorzutnie (aczkolwiek ich organizację przygotowano już wcześniej) w stolicy sądy obywatelskie. Obejmowały one wszystkie bez wyjątku instancje, z Wydziałem Sądowym przy Komitecie Obywatelskim,

² H. Mościcki, *Wojna i odbudowa Polski*, (w:) *Wiedza o Polsce*, W. 1934, t. I, s. 593 i n.

³ S. Janczewski, *Adwokatura międzywojenna*, „Palestra” 1968, nr 11, s. 25–34.

⁴ A. Kiszka, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *Historia adwokatury polskiej*, W. 1995, s. 97.

⁵ S. Janczewski, *Adwokatura warszawska w dobie walki o niepodległość*, „Palestra” 1939, nr 1, s. 3–11.

jako naczelną władzą administracyjno-sądową, na czele. Oparte o Straż Obywatelską i Milicję Obywatelską, sądy obywatelskie zapewniały stolicy spokój i bezpieczeństwo, rozstrzygając sprawy ścigane z oskarżenia publicznego. Ich wyroki były wykonywane, jak wyroki sądów normalnych. Cieszyły się całkowitym zaufaniem i posłuchem mieszkańców Warszawy, zwracających się do nich w sprawach zarówno cywilnych, jak i karnych⁶.

Tworzeniem sądów obywatelskich zajęli się przede wszystkim adwokaci, a wśród nich m.in.: H. Konic, W. Makowski, J. J. Litauer, St. Patek, E. Śmiarowski, E. S. Rappaport, St. Bukowiecki, A. Peptowski i wielu innych, którzy odegrali wybitną rolę w życiu prawniczym w okresie międzywojennym. Przygotowali oni liczący 75 paragrafów „regulamin sądów obywatelskich”, zatwierdzony przez władze rosyjskie 27 lipca 1915 r. Przewidywał on sądownictwo trójinstancyjne: z Sądem Głównym, trybunałem i sądami obywatelskimi, w których byli sędziowie orzekający, śledczy i sędziowie pokoju. System ten szybko rozbudował się⁷.

Już 5 sierpnia – po wyjściu wojsk rosyjskich i zajęciu stolicy przez Niemców – został utworzony Wydział Sądowy Komitetu Obywatelskiego m. Warszawy, z adw. H. Konicem jako przewodniczącym. Adwokaci też, niemal w całości obsadzili skład osobowy tych sądów. Sądy obywatelskie nie były na rękę niemieckim okupantom. Już 9 września zakomunikowano H. Konicowi z Wydziału Sądowego rozporządzenie, na mocy którego zawieszano działalność sądów polskich, a w ich miejsce wprowadzano sądy niemieckie⁸.

10 września 1915 r. sądy obywatelskie zakończyły swoją działalność, ale jednocześnie sędziowie polscy odmówili uczestnictwa w organizacji nowego sądownictwa. Ponadto, adwokaci warszawscy czynni zawodowo odmówili wykonywania czynności przed sądami, jeśli językiem urzędowym będzie język niemiecki. I słowa dotrzymali. Ta sytuacja trwała aż do lutego 1916 r., gdy w sądach stołecznych przywrócono język polski⁹.

Za organizację sądów obywatelskich i sprzeciw w stawianiu przed sądami niemieckimi adw. H. Konic został 17 września aresztowany i do końca wojny internowany w obozie dla jeńców wojennych. Nie pomogły nawet interpelacje poselskie adwokatów poznańskich: W. Trąmpczyńskiego i Wł. Seydy w parlamencie niemieckim – uzyskali tylko przeniesienie H. Konica do Getyngi¹⁰.

Polskie sądy obywatelskie w Warszawie, funkcjonujące w sierpniu i wrześniu 1915 r. nie miały precedensu w dziejach państw europejskich. Powstały wspólnym wysiłkiem prawników warszawskich, przede wszystkim jednak adwokatury, od której wyszła zarówno inicjatywa powołania tych sądów i która przeprowadziła ich

⁶ J. J. Litauer, *Z dziejów sądownictwa okupacyjnego w Polsce*, W. 1915.

⁷ K. Pol, *Poczet prawników polskich*, W. 2000, s. 578.

⁸ Jw.

⁹ A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 107.

¹⁰ K. Pol, *op. cit.*, s. 579.

organizacje, niemal w całości obsadzając skład osobowy. Tworząc sądy obywatelskie, stolica kraju – Warszawa, rzuciła całemu krajowi hasło wolności i odrodzenia państwowego Polski. Mimo krótkiego ich trwania, zorganizowanie sądów obywatelskich nie może być traktowane jako mało znaczący epizod. Po latach, adw. H. Konic tak podsumował działalność sądów obywatelskich w Warszawie: „*W polu nasze zastępy pod wodzą najlepszych spośród nas z orężem w rękę walczyły o niepodległość. Tutaj, w obliczu wroga prawnicy polscy na drodze pokojowej pierwsi podjęli walkę o samodzielność państwową: przez zorganizowanie sądownictwa obywatelskiego i jego obronę usiłowali dać wyraz naszym dążnościom do uzyskania niepodległości*”¹¹.

Po likwidacji polskich sądów obywatelskich przez niemieckiego okupanta stolicy i odmowie adwokatów warszawskich w organizacji sądownictwa niemieckiego, 16 listopada 1915 r. na zebraniu członków stołecznej palestry w pałacu Krasińskich powołano Delegację Adwokatury Warszawskiej (DAW). W jej skład weszli m.in. adw., adw.: D. Anc, W. Biskupski, St. Bukowiecki, H. Konic, A. Kraushar, W. Makowski, A. Pełowski i E. Śmiarowski. Delegacja wyłoniła także Wydział Wykonawczy, któremu przewodniczył adw. H. Konic. Faktycznie – bo bez przepisów żadnej ustawy – DAW stała się pierwszą prawdziwą organizacją samorządu zawodowego adwokatów. W lutym 1916 r., kierownictwo samorządowe adwokatury objęła Delegacja Adwokatury Warszawskiej (DAW), pod przewodnictwem adw. S. Bukowieckiego i z udziałem adw.: Higersbergera, Śmiarowskiego, Litauera i Konica¹².

Rola DAW nie ograniczała się jedynie do załatwiania czynności bieżących związanych ściśle z zawodem. W porozumieniu z istniejącymi zrzeszeniami prawniczymi Delegacja powołała komisje: do opracowania projektu organizacji sądownictwa, do opracowania projektu organizacji adwokatury i do ustalenia zasad etyki adwokackiej¹³. Działała również specjalna komisja, mająca na celu opracowanie statutu palestry. W skład tej komisji wchodził adw., adw.: Litauer, Car, Cederbaum, Mogilnicki i Bukowiecki. Projekt statutu ogłoszony został w styczniu 1917 r., a formę prawną uzyskał w drodze dekretu Naczelnika Państwa z 24 grudnia 1918 r. W ten sposób ukształtowała się organizacyjnie adwokatura ziem b. zaboru rosyjskiego, gdzie powstały okręgowe rady adwokackie i Naczelna Rada Adwokacka¹⁴.

DAW powołała też Komitet Sądowy. Rozpoczęcie jego prac zbiegło się z utworzeniem w styczniu 1917 r. Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu (powołanej w listopadzie 1916 r.). Jego dyrekcję objął adw. St. Bukowiecki (jedyny niewidomy minister sprawiedliwości w Europie!)¹⁵, zaś w Radzie Departamentu

¹¹ H. Konic, *Przemówienie w 5-ą rocznicę odrodzonych sądów polskich*, W. 1922.

¹² S. Janczeswski, *op. cit.*, s. 7.

¹³ K. Kierski, *Sądy polskie w Warszawie*, W. 1917.

¹⁴ A. Chmurski, *Historia statutu palestry*, „Palestra” 1931, nr 10–11.

¹⁵ K. Pol, *op. cit.*, s. 754.

mentu – na 16 członków było 14 adwokatów¹⁶. Tymczasowa Rada Stanu, która była w istocie namiastką przedstawicielstwa polskiego, (w jej skład wchodził m.in. adw., adw.: S. Bukowiecki, A. Suligowski, H. Konic i in.), a potem Rada Regencyjna – nadawały swym organom coraz to więcej cech samodzielności.

Wreszcie 1 września 1917 r. nastąpił uroczysty moment otwarcia w Pałacu Rzezypospolitej sądów polskich. Przed aktem otwarcia nominacje na stanowiska otrzymali adwokaci: St. Pomian-Srzednicki – na Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, St. Staszewski – na Prezesa Sądu Apelacyjnego, B. Sobolewski – na Prokuratora przy Sądzie Apelacyjnym, L. Błaszowski – na Prezesa Sądu Okręgowego i J. Skokowski – na Prokuratora przy Sądzie Okręgowym. Na stanowiska sędziowskie otrzymało nominacje 34 adwokatów warszawskich¹⁷.

Jakie stanowisko po wybuchu wojny zajęła adwokatura polska działająca na terytorium Rosji? Była ona związana ściśle z adwokaturą polską na terenie zaborów, a jej przedstawiciele uczestniczyli we wszystkich zjazdach prawniczych polskich międzyzaborczych, także tym ostatnim, w czerwcu 1914 r., w przededniu wybuchu wojny. Gdy na jej początku, ludność Galicji znalazła się w trudnych warunkach materialnych, polscy adwokaci z Kijowa i Petersburga zorganizowali np. zbiórkę w celu udzielenia pomocy adwokatom lwowskim¹⁸.

Wśród polskiej palestry w Petersburgu wybitną pozycję posiadali adw.: A. Babiński (poseł do III Dumy z partii „kadeków”), M. Kozłowski (jeden z założycieli SDKPiL, członek CKW Rad Rob. i Żołn.), Z. Rymowicz (w 1917 r. radca prawny Przedstawicielstwa Rady Regencyjnej), i B. Olszanowski (jeden z założycieli Polskiego Tow. Pomocy Ofiarom Wojny)¹⁹.

Z kolei czołowe miejsce wśród adwokatów polskich w Moskwie zajmował adw. A. Lednicki. Zaprzyjaźniony z A. Kiereńskim, premierem Rządu Tymczasowego po rewolucji lutowej 1917, rozwinął szeroką działalność polityczną, godząc aktywność społeczną z polityczną przynależnością do partii „kadeków”, z ramienia której posłował do Dumy. Był nawet przejściowo aresztowany w 1907 r. W latach wojny, adw. A. Lednicki organizował wielkie akcje społeczne w celu pomagania uchodźcom i ofiarom wojny, kierował rozległym systemem szkolnictwa polskiego w Rosji. Sam zajmował kolejno stanowisko ministra ds. polskich w rządzie A. Kiereńskiego, a potem – przew. Komisji Likwidacyjnej ds. Królestwa Polskiego. Był też pierwszym przedstawicielem dyplomatycznym przy rządzie rosyjskim z ramienia Rady Regencyjnej²⁰.

¹⁶ Patrz: przyp. 9.

¹⁷ S. Janczewski, *Adwokatura międzywojenna*, „Palestra” 1968, Nr 11, s. 29.

¹⁸ R. Łyczywek, *Adwokaci polscy w b. cesarstwie rosyjskim na przeł. XIX i XX w.*, (w:) *Szkice z dziejów adwokatury polskiej*, W. 1976.

¹⁹ A. Kiszka, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 103.

²⁰ Z. Ponarski, Aleksander Lednicki, (w:) *Szkice z dziejów adwokatury polskiej*, W. 1978; por. też: K. Pol, *Poczet prawników polskich*, W. 2000, Aleksander Lednicki, s. 687–708.

Przedstawiciele Narodowej Demokracji, adw., adw.: F. Nowodworski i Z. Wasilewski (adw. z Kielc, znany bardziej jako polityk i redaktor „Myśli Narodowej”), zaainspirowali powstanie charytatywnego Centralnego Komitetu Opiekuńczego i założyli w Petersburgu Komitet Narodowy Polski, współdziałający z analogicznymi Komitetami na Zachodzie Europy (Paryż, Vevey, Lozanna). Jako ostatnie polskie środowisko polityczne na terenie Moskwy pojawił się obóz Piłsudskiego, organizując w Moskwie Naczelny Polski Komitet Wojskowy, którego przewodniczącym został zmobilizowany chorąży, adw. Wł. Raczkiewicz (późniejszy wojewoda, minister i Prezydent RP na Uchodźstwie w Londynie)²¹.

Z kolei w Galicji, adwokatura była dość nielicznie reprezentowana w ugrupowaniach politycznych zdecydowanie konserwatywnych (np. „Stańcycy”, „Podolacy”), natomiast wielu adwokatów (np. F. Smolka, F. Niedziałkowski, M. Machalski) związanych było z umiarkowaną lewicą inteligentką. Znaczna grupa adwokatów związała się z nowopowstałymi stronnictwami ludowymi (np. W. Kiernik, F. Bardel, F. Winkowski) oraz z Polską Partią Socjalistyczno-Demokratyczną (Z. Marek, H. Lieberman, H. Diamand)²².

W Sejmie galicyjskim i w austriackiej Radzie Państwa, szczególnie w Izbie Poselskiej, zasiadało dość liczne grono adwokatów, reprezentujących różne grupy polityczne i narodowościowe. Często wybierano też adwokatów do samorządu terytorialnego – na stanowiska burmistrzów i prezydentów miast²³. Wybuch wojny nie spowodował wzrostu aktywności niepodległościowej galicyjskiej palestry, chociaż niejednokrotnie adwokaci galicyjscy (szczególnie ww. działacze PPS-D) czynnie działali na rzecz odzyskania bytu państwowego.

Charakterystyczny jest tu przykład działalności niepodległościowej adw. H. Liebermana. Ścisłe związany z J. Piłsudskim i Legionami, występował też przed austriackimi sądami wojskowymi jako obrońca legionistów. Największą sławę przyniósł H. Liebermanowi proces przed sądem wojennym w czerwcu 1918 r. Marmarosz-Sziget. Dla przypomnienia: po Traktacie Brzeskim Austriacy internowali ok. 3 tys. legionistów i osadzili ich w obozie Huszt na Węgrzech. Lieberman bezinteresownie podjął się ich obrony. Oskarżonym groziła kara śmierci. Proces trwał 85 dni! Na początku, Lieberman spowodował czasowe odroczenie doraźnego sądu polowego. Gdy wszedł na salę rozpraw w pierwszym dniu procesu, wszyscy oskarżeni zerwali się i stanęli na baczność. 30 września 1918 r. cesarz Karol I przysłał telegram, iż wstrzymuje postępowanie i proces umarza. Ci, którym groziła kara śmierci lub dożywotnie więzienie, zostali uwolnieni... 116 legionistów wystosowało do mec. H. Liebermana list z podziękowaniem. Proces w Marmarosz-Sziget poprzedził upadek Austro-Węgier²⁴.

²¹ R. Łyczywek, *op. cit.*

²² A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 90.

²³ *Jw.*, s. 91.

²⁴ K. Pol, *op. cit.*, s. 846–7.

Sytuacja wojenna ukształtowała znacznie trudniejszą drogę ku niepodległości ziemiom zaboru pruskiego. Już w 1914 r. polscy politycy i działacze społeczni, w tym szereg adwokatów poznańskich, powołali tajne Koło (a następnie – Komitet) Międzypartyjne. Z ramienia Koła bezpośrednie kontakty z politykami w Królestwie i Galicji utrzymywał poseł adw. W. Trąmpczyński (od 1886 r. adw. w Poznaniu, od 1900 r. członek Rady Miejskiej, a od 1910 r. poseł do sejmu pruskiego i Reichstagu, późniejszy marszałek Sejmu Ustawodawczego i Senatu RP)²⁵.

Jego bliski współpracownik, poseł adw. Wł. Seyda utrzymywał z kolei bliski kontakt z Komitetem Narodowym Polskim w Paryżu. W lipcu 1918 r. w oparciu o wspomniany tajny Komitet Międzypartyjny powstał w Poznaniu Centralny Komitet Obywatelski. Adw. W. Trąmpczyński wszedł w skład CKO i organizował sieć komitetów lokalnych, przygotowując je do przejęcia administracji z rąk niemieckich. 11 listopada CKO przekształcił się w Radę Ludową m. Poznania, której przewodniczył adw. W. Trąmpczyński.

3 grudnia 1918 r. rozpoczął obrady Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. Obradom Sejmu przewodniczył adw. Wł. Seyda. Sejm wyłonił ze swego grona najwyższy organ przedstawicielski w zaborze pruskim – 80-osobową Naczelną Radę Ludową (NRL) z prezesem adw. W. Trąmpczyńskim na czele, adw. Wł. Seyda wszedł w skład Wydziału Wykonawczego. Był też jednym z delegatów wyznaczonych przez koła poselskie w parlamencie Rzeszy i sejmie pruskim do współdziałania przy formowaniu rządu narodowego w Warszawie²⁶.

Gdy miejsce NRL zajęło Min. b. Dzielniczy Pruskiej, na jego czele stanął adw. Wł. Seyda, zaś funkcje wiceministrów pełnili adw., adw.: B. Chrzanowski i Z. Seyda ze Śląska²⁷. 27 grudnia 1918 r. wybuchło powstanie wielkopolskie – jedyne w dziejach Polski zwycięskie powstanie. W jego wyniku większość ziem polskich będących pod zaborem pruskim powróciła do Macierzy... Adw. W. Trąmpczyński – w niepodległej już Polsce – został wybrany 14 lutego 1919 r. marszałkiem Sejmu Ustawodawczego RP.

Dalsze wydarzenia toczyły się błyskawicznie. Uwolniony 9 listopada 1918 r. z twierdzy magdeburgskiej przez rewolucję niemiecką J. Piłsudski, przybył nazajutrz rano do Warszawy. W dniu 10 listopada wszystkie ośrodki sił polskich zgrupowały się wokół niego. „Ludowy” rząd, założony cztery dni przedtem w Lublinie pod kierownictwem przywódcy socjalistów I. Daszyńskiego, oddał się do dyspozycji Piłsudskiemu. POW ogłosiła pod jego kierownictwem mobilizację wszystkich swych oddziałów, które przystąpiły natychmiast samorzutnie do rozbrojenia okupantów.

²⁵ K. Pol, *Wojciech Trąmpczyński (1860–1953)*, „Palestra” 2003, nr 5–6, s. 149–154. Por. też tenże: *Poczet prawników polskich*, w. 2000, s. 599–617.

²⁶ K. Pol, *Władysław Seyda (1863–1939)*, (w:) *Poczet prawników polskich*, W. 2000, s. 619–634.

²⁷ A. Kiszka, Z. Krzemiński, R. Łyczwynek, *op. cit.*, s. 109.

Wszystkie stronnictwa i ugrupowania polityczne uznały jednomyślnie w Piłsudskim nienazwanego początkowo żadnym tytułem organizatora państwa. 11 listopada 1918 r. Rada Regencyjna przekazała w jego ręce „władzę wojskową i naczelną dowództwo wojsk”. W przeciągu dwóch dni, z rzadką w dziejach Polski jednomyślnością uznano powszechnie w Piłsudskim zwierzchnią władzę narodu. Od daty powstania tej władzy samoistnej, od nikogo obcego nieuzależnionej, przez naród sam nadanej, liczy się istnienie niepodległego państwa²⁸.

Szczególnie trudne warunki organizowania państwowości polskiej po I wojnie światowej, przy wielkim braku wykwalifikowanej kadry urzędniczej, spowodowały fale odpływu adwokatów od dotychczasowej działalności zawodowej i przejmowania przez nich stanowisk w sądownictwie i administracji państwowej. Szacuje się, że w b. Królestwie Polskim już w 1917 r. przeszło do sądownictwa ok. 28% adwokatów przysięgłych i że zajęli oni ponad połowę stanowisk sędziowskich²⁹.

Rozmiary tego odpływu najłatwiej prześledzić wśród ówczesnych reprezentantów niektórych wysokich stanowisk. Z adwokatury wyszli pierwsi premierzy rządu w okresie Tymczasowej Rady Stanu i Rady Regencyjnej: J. Kucharzewski i J. K. Steczkowski, którzy potem pełnili funkcje ministerialne. Od lat 20. aż do wybuchu II wojny światowej adwokaci zajmowali również wysokie stanowiska w hierarchii sądowej. Pierwszymi prezesami SN byli kolejno adw., adw.: S. Szrednicki, F. Nowodworski, Wł. Seyda i L. Supiński. Adwokaci byli też prezesami Izby SN, np. A. Mogilnicki. Krótko w adwokaturze był też prezydent Komisji kodyfikacyjnej RP, prof. F. K. Fierich³⁰.

Ministrami sprawiedliwości byli: dr St. Bukowiecki, J. Higersberger, J. Hebdzyń-Piechocki, L. Supiński (trzykrotnie), B. Sobolewski (4-krotnie), C. Michałowski (6-ciokrotnie), W. Makowski (7-iokrotnie), s. Car (3-krotnie) oraz J. Morawski. Wiceministrami sprawiedliwości m.in. adw., adw.: E. Śmiarowski, S. Sieczkowski, Z. Rymowicz i A. Chetmoński³¹.

Inne stanowiska ministerialne zajmowali m.in. adwokaci: W. Kiernik i F. Bardel – sprawy rolne, C. Ratajski, Wł. Raczkiewicz i Wł. Sołtan – sprawy wewnętrzne, St. Patek – spr. zagr., J. Piłsudski był ministrem skarbu. Prokuratorię Generalną stworzył i nadał jej pracy najwyższy poziom adw. dr St. Bukowiecki. W prokuraturze najwybitniejszą indywidualnością był dawny adwokat z Piotrkowa Tryb. K. Rudnicki. Funkcje wojewodów pełnili w różnych woj. adw.: A. Biłyk, Wł. Raczkiewicz, J. Krzeczkowski, S. Łaszewski, W. Celichowski, Wł. Sołtan, Wł. Sobański, a prezydentami Warszawy byli: St. Nowodworski i M. Borzęcki³².

²⁸ H. Mościcki, *op. cit.*, s. 611.

²⁹ A. Chmurski, *op. cit.*, s. 61.

³⁰ A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 110.

³¹ Jw.

³² Jw.

O rozmiarze i wartości pracy adwokatów nad organizacją jednolitego systemu prawnego po I wojnie światowej świadczy także szeroki udział w pracach Komisji Kodyfikacyjnej RP, powołanej w 1919 r. Komisja ukształtowała się pod przewodnictwem prof. F. K. Fiericha z Uniwersytetu Jagiellońskiego (był krótko adwokatem). Adwokatami byli też członkowie prezydium KK RP: L. Cichowicz z Poznania, dr St. Bukowiecki z Warszawy i prof. E. Till ze Lwowa. Sekretarzem generalnym Komisji został początkowo adw. A. Mogilnicki, a następnie – adw. E. S. Rappaport³³.

Poza nimi w skład Komisji wchodził m.in. adw., adw.: F. Nowodworski (przew. Sekcji Prawa Karnego), H. Konic (referent. prawa spadkowego i przew. Podkomisji Redakcyjnej), L. Domański (koreferent Kodeksu zobowiązań), prof. M. Allerhand (m.in. członek sekcji prawa handlowego), prof. A. Parczewski, J. J. Litauer, J. Trammer, Z. Rymowicz, prof. A. Jackowski, J. Skąpski, Z. Nagórski, prof. W. Makowski (referent Kodeksu karnego), M. Koczanowicz, M. Kuratow-Kuratowski i Z. Jundziłł. Znaczna część członków KKRP wykonywała jednocześnie praktykę adwokacką, a adw.: H. Konic i L. Domański byli w różnych kadencjach prezesami NRA³⁴.

W tym okresie zaczął się również odpływ adwokatów na katedry uniwersyteckie. W UJ wykładali m.in. adw., adw.: J. S. Langrod i prof. J. Reinhold. Wykłady na UW podjęli: D. Anc, A. Mogilnicki, H. Konic, E. S. Rappaport i W. Makowski. Pierwszym dziekanem Wydziału Prawa UW był prof. A. Parczewski (późniejszy organizator i pierwszy rektor Uniwersytetu Wileńskiego). W Uniwersytecie Wileńskim wykładali też adw., adw.: E. Waśkowski i Fr. Bossowski, zaś na Wolnej Wszechnicy Polskiej – adw., adw.: dr St. Bukowiecki, Z. Graliński, E. S. Rappaport, R. Lemkin. Na Uniwersytecie Poznańskim katedry powierzono adw.: R. Paczkowskiemu i B. Stelmachowskiemu³⁵.

Niezależnie od szybko powstających struktur państwowych, stan ustrojowy adwokatury pozostawał jeszcze przez wiele lat w ramach dawnych zaborczych przepisów, tylko częściowo zmodyfikowanych. Sytuacja ta została zmieniona ostatecznie dopiero w 1932 r., przez wydanie prawa o ustroju adwokatury. Ustawa ta przejęła w części sformułowania ostatniej austriackiej ordynacji adwokackiej, w części zaś – przepisy Statutu Palestry Państwa Polskiego z 1918 r., obowiązującego na terenie b. zaboru rosyjskiego.

I wojna światowa stworzyła warunki, umożliwiające realizację dążeń do niepodległości, okupionych wielokrotnie i niezwykle krwawo przez szeregi pokoleń Polaków i uczyniła znowu sprawę polską sprawą międzynarodową, pomimo wysiłku mocarstw rozbiorowych, by zagadnienie to sprowadzić do kwestii wewnętrznych. Już w czasie wojny obie strony wojujące wydały szereg aktów politycznych, zapo-

³³ Jw., s. 111.

³⁴ Jw., s. 111–112.

³⁵ Jw., s. 112.

wiadających lub mających stanowić podstawę zmiany położenia narodu polskiego (Rosja – sierpień 1914 r., marzec 1917; Niemcy i Austro-Węgry – listopad 1916 r., wrzesień 1917). Te akty polityczne nie stały się bynajmniej podstawą do przywrócenia państwowości polskiej.

Dopiero z załamaniem się potęgi zaborców, naród Polski mógł odzyskać niepodległość państwową. Na terenie międzynarodowym postulat odbudowania niepodległego państwa polskiego został najpierw sformułowany przez prezydenta USA, Woodrow Wilsona w orędziu z 22 stycznia 1917 r., a następnie włączony jako 13 pkt do tzw. „14 punktów Wilsona”, zawartych w orędziu z 8 stycznia 1918 r. oraz zamieszczony w deklaracji wersalskiej Francji, Włoch i Wielkiej Brytanii 3 czerwca 1918 r.³⁶

Wśród warunków wytworzonych przez zwycięstwo koalicji antyniemieckiej, wyzwolenie Polski dokonane zostało własnym czynem narodu polskiego. Rządy zaborców zostały zlikwidowane przez zbrojne powstanie ludności: 31 października 1918 r. i dni następnych w Krakowie, Małopolsce zach. i pld. części Kongresówki, 11 listopada 1918 r. w Warszawie i pln.-zach. części Kongresówki oraz 27 grudnia 1918 r. w Poznaniu i w Wielkopolsce. Dzień 11 listopada 1918 r., jako dzień wyzwolenia stolicy państwa uważany jest za datę wskrzeszenia Państwa Polskiego³⁷.

W tym wielkim dziele wskrzeszenia Państwa Polskiego, w powstawaniu Polski do samodzielnego bytu państwowego, adwokatura polska dobrze zapisała się Ojczyźnie.

³⁶ *Zarys historii Polski...*, s. 583.

³⁷ W. Komarnicki, *Ustrój państwa polskiego*, (w:) *Wiedza o Polsce*, W. 1934, t. I, s. 689–690.